

A. S. Puškin / *Mozart in Salieri*

1. prizor.

(Soba.)

SALIERI: Vse govori: na svetu ni pravice,
a ni je niti tamkaj zgoraj. Zame
je to bolj jasno ko preprosta skala.
Rodil sem se z ljubeznijo do glasbe;
v otroških dneh, ko so bučale orgle
visoko v naši starodavni cerkvi,
sem često se zamaknil v poslušanje —
in točil nehote sem sladke solze.
Opustil zgodaj prazne sem zabave;
vse vede, tuje glasbi, so se mi
uprle; trmoglavost in oholo
sem jih zavrgel in sem se posvetil
le glasbi. Težek prvi je kcrak
in dolgotrajna prva pot. Premagal
mladostne sem nezgode. Rokodelstvo
za temelj sem umetnosti postavil;
postal sem rokodelec; prstom sem
pridobil suho in pokerno gibkost,
ušesu vernost. Zvoke sem zamoril,
razložil glasbo kakor trup. Preskusil
sem harmonijo z algebro. Tedaj
sem drznil se, preskušen v vedi,
se vdati slasti stvarniškega sna.
Pričel sem vstvarjati skrivaj, na tihem,
na slavo nisem smel še misliti.
Ne enkrat presedel sem v tihi sobi
dan, dva, pozabil spanje sem in jed,
okusil sem navdiha slast in solze,
nato sem vse sežgal in hladno zrl,
kako so misli moje, zvoki, ki sem
rodil jih, v lahnem dimu ginili! ...
Kaj govorim! Ko véliki je Gluck
nastopil ter odkril nam nove tajne,
(globoke in očarujoče tajne)
nisem zavrgel vsega, kar sem prej znal
in ljubil, v kar tak vroče veroval sem,
in nisem bodro šel za njim in brez

mrmranja, kakor če si zgrešil pot
 in kdo pokaže ti na drugo stran?
 Z naporno, trdovratno vztrajnostjo
 v umetnosti brezmejni sem naposled
 priboril si visoko stopnjo. Slava
 se mi nasmehnila je. Našel v srcih
 ljudi odziv sem svojim ustvaritvam.
 Srečen sem bil: mirno sem se naslajal
 nad svojim delom, slavo in uspehom,
 kakor nad deli in uspehi drugih,
 tovarišev v umetnosti čarobni.
 Ne! nikdar nisem čutil še zavisti!
 O, nikdar! — niti ko Piccini je
 očaral divjih Parižanov sluh,
 niti, ko sem zaslišal prvokrat
 začetne zvoke Ifigenije.
 Kdo more reči, da je bil ponosni
 Salieri kdaj zavistnik malopriden,
 pohojen gad in poteptan, ki živ
 v nemoči svoji prah in pesek grize?
 Nihče... A danes — sam priznam — a danes
 zavidam! Sem zavistnik; in zavidam
 globoko, mučno. — O, nebo! kje je
 pravica, če pa posvečeni dar,
 če pa nesmrtni genij — ni poslan
 v nagrado za ljubezen vročo, za
 zatajevanje, trud, napor, molitve —
 marveč brezumneža glavó ozarja,
 praznega lahkoživca? ... Mozart, Mozart!

(Vstopi Mozart.)

MOZART: Aha! si me opazil, hotel sem ti
 postreči z nepričakovano šalo.

SALIERI: Ti tu! — Že dolgo?

MOZART: Pravkar. Šel sem k tebi,

neko malenkost bi ti rad pokazal;
 a ko zavil sem mimo krčme, čujem
 naenkrat gosli... Ne, Salieri, dragi,
 bolj smešnega še nisi slišal, kar
 si živ... V gostilni slep goslač igral
 je arijo «Voi che sapete». Čudež!
 Nisem strpel, privedel sem goslača,

da bi pogostil te z njegovo igro.
Naprej! (*Vstopi slep starček z vijolino.*)
Igraj nam kaj iz Mozarta!

(*Starec igra arijo iz Dona Juana; Mozart se smeje.*)

SALIERI: In tebi je do smeha?

MOZART: Ah, Salieri!

Ali se tebi ne zdi smešno?

SALIERI: Ne!

ni mi do smeha, če slikar negodni
pomaže mi Madono Rafaela,
ni mi do smeha, če glumač ničvredni
oskrunja Alighiera s parodijo.
Ti, starec, pojdi!

MOZART: Čakaj: tukaj, ná
in pij na moje zdravje. (*Starec odide.*)

Ti, Salieri,
danes si slabe volje. Rajši pridem
kdaj drugič k tebi.

SALIERI: Kaj si pa prinesel?

MOZART: Nič — kar tako, igračko. Zadnjič spet
vso noč nisem in nisem mogel spati
in v glavo so prišle mi dve, tri misli,
danes sem jih zapisal. Rad bi slišal
o stvari tvojo sodbo, ali zdaj
ti ni do mene.

SALIERI: Ne, ah, Mozart, Mozart!
Kdaj pa mi ni do tebe, Mozart? Sedi,
poslušam te.

MOZART (*pri klavirju*): Predstavljam si ... no, koga?
Recimo mene — malo mlajšega;
da sem zaljubljen — ne preveč, lahkotno —
v dekleta ali v druga, v té, recimo ...
Vesel sem ... zdajci pa: prikazen grobna,
nenaden mrak ali kaj sličnega ...
Tedaj poslušaj ... (*Igra.*)

SALIERI: To stvar si mi nesel
in si lahko se ustavil pred gostilno,
da si poslušal tega slepca! — Bože!
Sam sebe nisi vreden. Mozart! Mozart!

MOZART: Ali je dobro?

SALIERI: Kolikšna globina!
In kakšna smelost, kakšna strojnost! Mozart!
Glej, ti si bog, a sam ne veš tega;
a jaz vem, jaz.

MOZART: E, beži! res? mogoče...
Toda božanstvo moje je že lačno.

SALIERI: Poslušaj, lahko bi šla skupaj kosit
v krčmo »Pri zlatem levu«.

MOZART: Prav, lahko;
prav rad. Samo počakaj, da grem domov
povedat ženi, naj ne čaka me
h kcsilu. (*Gre.*)

SALIERI: Čakam te, le glej, da prideš.
Ne! dalj ne morem se upirati
usodi: vem, izbran sem, da bi ga
ustavil — sicer vsi smo izgubljeni,
vsi mi žreci in svečeniki glasbe,
ne jaz edini s svojo gluho slavo...
Kakšna korist, če Mozart živ ostane
ter dovršenost novo spet doseže?
Ali povzdigne s tem umetnost? Ne;
ko izgine on, umetnost pade zopet:
on ne ostavi nam naslednika.
Kaj nam tedaj koristi? Kakor kerub
prinesel nam je nekaj rajskih pesmi,
da bi prebudil v nas, otrocih ila,
brezkrilo željo in odletel spet!
Tedaj odleti! čimpreje, tem bolje!

Glej strup, poslednji dar Izcre moje.
Osemnajst let povsod s seboj ga nosim —
od takrat bilo je življenje često
neznosna rana, često sédel sem
s sovražnikom brezskrbnim k isti mizi
in nikdar nisem se podal šepetu
skušnjave, dasi nisem bojazljiv,
čeprav žalitev me globoko rani,
čeprav življenja ni mi žal. A le sem
odlašal. Ko sem mučno želel smrti —
sem mislil: kaj bi smrt! morda življenje
neslutene darove mi prinese;
mogoče vstvari novi Haiden delo,
veliko delo in se nasladim ž njim...

A. S. Puškin: Mozart in Salieri

Ko sem s sovražnim gostcem piroval —
sem upal, da bom srečal kdaj sovraga
največjega; da morda me z ohole
višine trešči najhujša žalitev —
tedaj ne boš zgubljen, ti, dar Izore.
In prav sem slutil! končno našel sem
sovraga svojega in novi Haiden
me je z navdušenjem opojil sladkim!
Sedaj je čas! Ti sveti dar ljubezni,
izlij se zdaj v bokal prijateljstva!

2. prizor.

(Posebna soba v gostilni; klavir.)

MOZART in SALIERI *(za mizo).*

SALIERI: Zakaj si danes mračen?

MOZART: Jaz? Saj nisem!

SALIERI: Gotovo nekaj si vznemirjen, Mozart?

Obed je dober, vino imenitno,
ti pa se mršiš in molčiš.

MOZART: Priznam ti,
da me vznemirja Requiem.

SALIERI: Tako!
Ti komponiraš Requiem? Že dolgo?

MOZART: Tri tedne že. A čudežen slučaj...
ti nisem pravil?

SALIERI: Ne.

MOZART: Torej poslušaj:
pred tremi tedni pozno sem prišel
domov. Povedali so mi, da me je
nekdo iskal. Kako to — sam ne vem,
a vso noč sem premišljal: kdo bi bil to?
In kaj da hoče? Drugi dan je spet
prišel in spet me ni dobil doma.
Na tretji dan igral sem se s fantičkom
svojim na tleh. Pokličejo me ven.
Pogledam. Človek v črnem oblačilu
spoštljivo se pokloni, naroči
mi Requiem in zgine. Brez odloga
sem sédel in pričel — in od tedaj
človeka črnega ni bilo več;

sicer sem pa vesel: s tem delom bi se
težko razstal, čeprav je Requiem
že dovršen. Obenem se pa ...

SALIERI: Kaj?

MOZART: Kar sram me je povedati ...

SALIERI: Kaj vendar?

MOZART: Moj črni človek mi ne dá pokoja
ne dan ne noč. Povsod podi se za
menoj ko senca. Tudi zdaj se zdi
mi spet, da tu sedi med nama dvema
kot tretji.

SALIERI: Beži no! Otrčški strah to!
Preženi prazno misel. Beaumarchais
je večkrat rekel: «Čuj me, brat Salieri,
če misli črne te obiščejo,
šampanjca steklenico si odmaši,
ali preberi Figarovo svatbo.»

MOZART: Da! Beaumarchais je bil res tvoj prijatelj;
ti si Tararo komponiral zanj,
izvrstna stvar. V nji spomnim se motiva ...
Kadar sem srečen, si ga vedno pojem ...
La la la la ... Salieri, kaj je res,
da Beaumarchais nekoga je zastrupil?

SALIERI: Ne verujem: preveč je bil šegav
za tako rokodelstvo.

MOZART: Bil je tudi
genij, ko ti in jaz. A genij in
zločin sta nezdružljivi stvari. Ni res?

SALIERI: Meniš? (*Strese strup v Mozartov kozarec.*)
No, pij no kaj!

MOZART: Na tvoje zdravje,
prijatelj, za iskreno družbo to,
ki veže Mozarta in Salierija,
dva sina harmonije. (*Pije.*)

SALIERI: Stoj! Pččakaj,
počakaj! ... Ti izpil si! ... In brez mene?

MOZART (*vrže prtič na mizo*): Dovolj, sit sem! (*Gre h klavirju.*)
Salieri, zdaj poslušaj
moj Requiem. (*Igra.*)
Ti jočeš?

SALIERI: To so prve
solzé, ki točim jih: prijetno in bolno

Fran Albrecht: Kje je?

mi je, kot da izpolnil dolg sem težki,
kot da zdravilni nož mi je odrezal
boleči ud! Te solze, dragi Mozart...
Nič se ne brigaj zanje. Dalje, hiti,
napolni mi še enkrat dušo z zvoki...

MOZART: Če vsi tako čutili harmonije,
bi silo! Toda ne: tedaj bi svet
ne mogel več živeti; nihče ne bi
skrbel za brige nizkega življenja —
vsakdo umetnosti bi vdal se prosti.
Malo nas je brezdelnikov, izbrancev
srečnih, krist prezirajočih nizko,
lepote večnožene svečnikov.
Kaj ni res? Ali danes sem bolan,
nekaj težko mi je; pojdem in ležem.
Pozdravljen!

SALIERI: Prav. Na svidenje!

(*Sam.*) Za dolgo
boš legel, Mozart!... Vendar, nima li prav
in jaz, da nisem genij? Genij in
zločin sta nezdružljivi stvari. Ni res:
A Buonarrotti? ... Ali je to bajka
tope, brezglave množice — in ni bil
stvaritelj Vatikana res morilec?

26. oktobra 1830. Boldino.

(Iz ruščine prevel J. Vidmar.)

Fran Albrecht / Kje je?

Kje je naših dni tclmač?
Kje je on, ki zvezde nosi
v svojem srcu in njih blesk
kot zlató med ljudstvo trosi?

Ni ga danes sredi nas!
Kje je naših duš glasnik,
borec, prerok, svečenik?
Ni ga danes sredi nas!

Gladni, jadni, gadni čas!
Čas, ki silo malikuje,
v laž uklepa duš prostost.
Duh pigmejski zdaj caruje.

Kje je naših dni tclmač? Kje je on, ki zvezde nosi? Kje je naših duš glasnik, borec, prerok, svečenik? Ni ga danes sredi nas! Gladni, jadni, gadni čas! Čas, ki silo malikuje, v laž uklepa duš prostost. Duh pigmejski zdaj caruje.